

вешка драма. Същевременно, основателно ни внушава очеркистът, тя не бива да ни попречи да видим трайното, голямото, великото в тази крупна национална фигура. Свежо изпъква пред нас неповторимата личност на революционера и писателя в „Черти от образа на Захари Стоянов“. Разкрит е демократичният и народностен характер на Пенчо Славейковото творчество, възторженото му отношение към делото на нашите революционери, като не са премълчани и идейните му лутания и грешки.

Разглеждайки реализма на Е. Пелин, Попиванов ни го представя в движение, в развитие и отделя особено внимание за изясняване критико-изобличителната функция на комичното у него. Проследявайки трудния и противоречив път на Хр. Ясенев от символизма към социалистическия реализъм, авторът с основание обръща внимание на подценяваните понякога заслуги на поета за формирането на новия творчески метод. Според мене Попиванов правилно отхвърля метафизичната теза за „основоположника“ и прави разумно предложение да търсим началото на социалистическия реализъм не у „родоначалници“, а в първи успешни изяви на новия творчески метод.

С творчеството на О. Василев е свързан един период от развитието на нашата драма и театър. Василев разкри зад драмата на иденте драмата на класовите стълкновения. Въпреки някои увлечения и слабости, които до голяма степен бяха слабости и на цялата ни литература от този период, неговото драматично творчество не е загубило значението си и днес, както убедително показва изследователят. Лично на мене ми се струва, че някои насоки в драматичното творчество на О. Василев биха могли успешно да бъдат обогатени и доразвити от съвременната ни драматургия.

Поезията на В. Ханчев е едно от явленията в нашия литературен живот. Попиванов правилно подчертава, че това не се дължи само на формалното новаторство на поета, а преди всичко на философския подтекст и емоционалната обогатеност на неговата поезия, на един индивидуален поетически стил, за който е характерна идейно-образната простота и яснота.

„Аспекти и образи“ ни разкрива и някои характерни особености на метода, подхода и стила на Иван Попиванов. Преди всичко прави впечатление органичното съчетаване в неговия изследователски метод на индуктивния и дедуктивния подход. Това му позволява да постига в аналитично-синтетичен разрез вътрешната диалектика на литературните структури и процеси. Анализът на поетиката му помага да се доближи плътно до самите литературни факти и явления и да ги осмисли не само от теоретическо, а и от историческо и литературно-критическо гледище. В това отношение образцови страници с анализи можем да прочетем за „Кървава

песен“ и стихотворното творчество на П. Славейков, Хр. Ясенев, В. Ханчев и др.

Друг основен принцип, залегнал в метода на изследователя, е отчитане диалектичната взаимна свързаност на идейно, образно и емоционално съдържание на творбата. Последното дава отражение и върху стила му, който носи не само белезите на научната аналитично-синтетична мисъл, а и на художественото съпреживяване.

„Аспекти и образи“ с несъмнено потвърждение за плодотворното участие на Иван Попиванов и приноса му в развитието на нашето литературознание, една равностетка „в движението“, която му открива пътя за нови зрели научнотворчески постижения.

Георги Гетов

„АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ“ от СТЕФАН КОЛАРОВ.
С., изд. „Бълг. писател“, 1976. 156 с. и „МЛАДЕН ИСАЕВ“ от СТЕФАН КОЛАРОВ, изд. „Бълг. писател“, 1977. 180 с.

Последните две книги на литературния критик Стефан Коларов са доказателство за неговия засилен интерес към творческия портрет, съпроводен със сериозно издирване на документален материал и съчетано с опит за проникновена психологическа характеристика на отделния автор. Подборът му в предишните четири книги е бил понякога случаен и разностилен, но вече ясно личи по-голяма възискателност и вътрешна ангажираност. Творческите индивидуалности на двамата оригинални и същевременно твърде различни автори са очертани без излишни подробности, с изтъкване на важното и с вникване в същността. Развитието на Каралийчев и Исаев е проследено детайлно, с разбиране на някои противоречиви моменти в биографията им. Политическият климат на епохата присъства особено активно, за да се отрази по-ясно физиономията на всеки един от тях. Направени са различни паралели и интересни съпоставки с наши и чужди творци за достигане на по-конкретна и пълна характеристика. В общи линии Ст. Коларов успява в тези литературно-критически очерци да предаде творческия път и особеностите в развитието на Каралийчев и Исаев, да ги отдели от техните събратя по перо, да се докосне до авторската им душевност.

Книгата за Ангел Каралийчев има доста стройна и ясна композиция, отделните части са добре промислени и отразяват живи страници от биографията на писателя. В главата „Преди да се роди вълшебникът“ твърде сполучливо е възпроизведен образът на ранния Каралийчев и специфичната атмосфера, в която бликва неповторимият му талант. Всички извори са най-старателно проучени от изследователя, който съвсем естествено достига и до някои свои изводи. Той се старее

да обясни реализма на Каралийчев, който е колкото български и земен, толкова и романтично-емоционален и въздушен. Тази „приказност“ на стила му е осветена с изобилни факти, които издават добра ерудиция и водят до правилна трактовка на повечето моменти от развитието на автора. Към лирическите импресии от сборника „Ръж“ Коларов подхожда внимателно, без да преповтаря всичко написано от критиците, той държи сметка за най-важното и същественото, това, което е валидно и до днес. Свежите критически оценки на младия тогава литературен критик Г. Цанев са реставрирани в подходящ аспект и доуплътняват литературно-критическия очерк на Ст. Коларов, който не крие своя подчертан пиетет към Каралийчев. Това не му пречи обаче да има остра критическа наблюдателност и съвсем намясто и навреме да отбелязва някои слабости, пропуски и отклонения в пътя на Каралийчев. Тук особено интересни са съпоставките с творчеството на Фурнаджиев и А. Разцветников от периода на тяхната септемврийска поезия. Наблюденията на Коларов за нашата литература от началото на 20-те години са може би едни от най-ценните места в неговата книга. Новите постижения в поетиката на поезията и прозата от 20-те години не са престанали да привличат нашето внимание, те ще продължават да бъдат обект на най-съвременни изследвания и оценки. Експресивната лирична проза на Каралийчев има някаква особена връзка с новите явления в нашата съвременна проза. На тази приемственост в нашите литературни традиции Коларов би трябвало да спре по-специално своето внимание. Той твърде обстойно е пресъздал литературната канавка, върху която блясва и се развива свособразният талант на Каралийчев, направил е всички разграничения на лиричната проза на Каралийчев от останалите септемврийски автори, наблегнал е на живата художествена интуиция и възродителното начало на труда в неговите къси разкази, лишени от „трагичните вопли, които замъгляват погледа“. И все пак тук някъде е трябвало да се потърси и намери (без да се изпада в изкуствени паралели) онази връзка с движението на белегистичните стилове в нашата проза, която не е останала единствена само в тревожния момент оттогава, а представлява едно ново лирическо начало, което няма да престане да има свои модификации в по-късните периоди от литературното ни развитие. „Субективната“ и „обективната“ проза не се изключват взаимно, те могат да вземат превес в един или друг период в зависимост от обществените тежениия и от творческия облик на автора.

Определен като „безспорен майстор на словото“, Каралийчев не е представен в някаква идеализирана светлина, критикът е посочил внимателно и всички негови погрешни стъпки, а също и по-късно самата пресценка на автора за собствения му път. Полу-

чава се обективност при очертаване на образа му и проникване в стиловите му особености и измерения. Твърде съществена е бележката на критика за ролята на емоционалното внушение в стилистиката на Каралийчев, при което невинаги се разчита на сложността на психологическия анализ. Затова често образите са еднотипни и като спомен у читателя остава не толкова самата жива човешка личност на героите, колкото ехото от тяхната съдба, звученето на някаква приглушена народна мелодия. В тази насока критикът безспорно би могъл да добави повече акценти в две направления — от една страна, за допълняване характеристиката на самия Каралийчев и, от друга — за някои по-общи изводи в областта на лиричната проза, които биха били полезни от съвременно гледище. При анализа на „Росенския каменен мост“ Ст. Коларов достига до интересна и явна съвременна интерпретация на образа на твореца, което показва, че той би могъл да постави на по-голяма теоретична плоскост своите наблюдения, да се стреми да поднася откритията си с повече критическа възискателност и обобщаваща насоченост. Резултат на неговите плодотворни търсения тук са откритите чер, бял и червен цвят, чрез контраста на които писателят внушава противоречивите чувства в душата на героя. При съвместно на фолклорния мотив е намерило правилна трактовка в тази част на очерка. За монолога като белегистичен похват в прозата на Каралийчев също е отделено подходящо място, споменати са и достатъчно критически бележки. Като важно обстоятелство се посочва преливането на един герой в друг, чиито главни черти носи самият автор. Твърде интересен би бил един по-задълбочен паралел между прозата на А. Каралийчев и И. Йовков, който в книгата на Ст. Коларов е само маркиран, но би могъл да присъства с повече нюанси и изводи.

По отношение на хумора на А. Каралийчев Ст. Коларов прави верни бележки и уточнения и по този начин дообогатява представата ни за твореца. Правилна е и внимателната критична оценка на историческото четиво, създадено от А. Каралийчев. В страниците, посветени на поетиката на А. Каралийчев, откриваме много верни характеристики и изводи, касаещи особено фолклорната подплата на Каралийчевото творчество. Тук може да се пожелае на критика да засили обобщеното си виждане и да целенасочи някои свои търсения в областта на стилистиката на Каралийчев. За периода на прозата от 20-те години и нейните особености Коларов е привлякъл доста обилен материал, без да е изчерпал проблемите, които възникват около въпроса за лиричната проза, продължаващ и днес да външава изследователите. Интересна е главата „Там, където приказките не остаряват“, обхващаща творчеството на Каралийчев за деца. Тя е сравнително доста кратка, но общо дава явна представа за този

важен дял от прозата на Каралийчев, както и нейната връзка с народното творчество. Без съмнение в тази област биха могли да се направят редица специални изследвания, но очеръкът на Коларов има тук скромни приноси.

Като проследява пътя на писателя, много различен от събратята си и същевременно близък и сходен с най-прогресивните тенденции в нашата литература, Ст. Коларов прониква в дълбините на творчеството на А. Каралийчев, разкрива неповторимото у него.

В литературно-критическия очерк за младия Исаев Ст. Коларов е направил опит за една по-обобщена характеристика на авторското своеобразие. Докато при А. Каралийчев имаме по-детайлна психологическа характеристика, сега наблюдаваме по-уеднени шрихи при портретуването. Това, от една страна, е довело критика до интересни изводи и заключения, но, от друга — на места се долавя известно избледняване на багрите и нивелация на оценките. Отново се натъкваме на богатство от факти и успешно пресъздаване на обществено-политическата и литературната атмосфера, което е много важно обстоятелство в подобен критически труд. Етапите от творческия път на Исаев са подплатени с негови собствени изповеди и признания, които създават богатство и пълнота. Анализите на поетическото творчество са безспорно необходими и в повечето случаи верни и точни, уместен е също паралелът със Смирненски и Вапцаров. Изобщо вмъкването на повече творци, особено в областта на поезията, е уместно и почти наложително при изграждане образа на поета Младен Исаев. Повечето заглавия и в двата очерка са подходящо намерени. Във втората книга те обикновено са измъкнати от стихове на поета, като например „Живей, изгарям, греша, сам диря пътеки и истини“, което веднага въвежда в най-главното от творческия му етап. Драматизмът на времето намира своите измерения в поезията на Исаев и тази обществена значимост на неговото литературно дело е винаги добре подчертана от Коларов.

Връзката на Младен Исаев с родината, природата, народа и революционните бури наистина може да се почувствува съвсем осезателно в разглежданите периоди. Критикът би могъл спокойно да отдели по-специално място при композицията на своята книга на сборника „Огънят“, като, без да завишава оценките, направи по-аргументиран и синтетичен анализ. Има някои сравнения като това с Димчо Дебелянов (с. 73), които явно се нуждаят от прецизиране. Наред с В. Ханчев, Ив. Пейчев, Ламар и др. Младен Исаев притежава наистина въздушни творби, посветени на Отецествената война, като например „На пост“, „Победител“, „Драва—Соболч“ и др., които Ст. Коларов правилно

изтъква като носители на огнения въздух на времето, пропит с героизъм и човечност. На хуманизма на Исаев авторът наистина се спира. Но тук биха могли да се доупълнят още някои наблюдения, да се увеличи изводите и паралелите, да се конкретизират оценките.

Верни са наблюденията на Коларов за особеностите на пейзажното изображение в лириката на Исаев, а също така и за тънко доловената хармония между човека и природния свят. В тази област успехите на Исаев стават все по-безспорни и авторът на очерка би могъл в бъдеще да доразвие тези свои мисли. На „Родословие“ е отделено необходимото внимание, но тук не са дооткрити всички корени и пресечни точки на минали и бъдещи настроения, които терзаят поета. Колкото и да е оптимистично едно творчество, то не е лишено от своя драма. Увлечен от преклонението си пред делото на големия наш поет, Коларов, макар и добросъвестно да посочва някои грапавини в неговото развитие, невинаги успява да бъде обективен (например изказаните мисли на с. 127 и др.). Материал за доста точна и ярка характеристика на Исаев дава неговата мемоарна книга „Незабравимото“ (1976), в която критикът веднага съзира ценна златна жила за своите открития. Можем да съжеляваме само, че не всичко от обилния, богат материал е използвано за по-пълно и обобщено портретуване. Все пак авторът е почувствувал веднага неповторимото и „незабравимото“ в тази книга, исаевското, което тепърва ще кара читателя нетърпеливо да прелиства страниците ѝ.

Докусвайки се до детското творчество на Исаев, Коларов проявява необикновена шестрост, дълбочина, критическа пълнота и изчерпателност. Изведнъж откриваме колко голям и траен приятел на децата е Младен Исаев, колко чистота и неизчерпаема поривност носят детските му творби.

Рядко и хубаво е, когато един автор успее да запази чистотата на детските си възприятия през целия си многогодишен път, това наистина е доказателство за душевна ведрост, особена чувствителност, дълбока връзка с природата и вродена импулсивност. В сполучливата глава от очерка за Младен Исаев, озаглавена „... И в слънчевата песен на децата да чуя глас на пролетта“, се разглеждат детската проза и поезия на Исаев с лекота и разбиране. В многолетния път на автора голямата му любов към децата е неизменна и постоянна и тя го довежда до сигурни успехи. Добре е схванал критикът онова типично българско любознание на поета-автор, което го е съпътствувало неизменно от детските дни, намерило неподправено отражение в книгите му за деца.

Заслужава внимание анализът на Коларов на стиховете на Исаев за най-малките и по-специално на стихотворението „Сърни“. Оду-

хотворяването на горските животни не е нещо ново в творчеството за деца, но Исаев наистина е успял да внуши у децата чрез образите на животните чувство за естетика и благодарство, затова любимите му герои са сърната, еленът, орлите. Много е важно да умееш да се бориш за детската усмивка, за радостта в слънчевото утро, за сърдечната милувка на родителите. Подчертано е също и земното начало в детското творчество на Исаев, акварелната чистота на рисуњка, емоционалният тонус на стиха, свежестта на багрите, а в прозата — интересният, занимателен сюжет. В повестта „Дивото мече“ образите на Мечо и Рунтавелка оживяват. Има привлекателност и непосредственост в преживяванията на мечето и в неговата безпомощност, доловена е връзката с детското светоусещане, което понякога може да си остане тайна. И тъкмо възшебния ключ към детската душа притежава авторът на „Дивото мече“ и „Босото зайче“ и чрез привлекателните образи на горските животни изразява жаждата си по красивото и светлото в живота. Тази особена, неподправена и ясна исаевска светлина е успял да улови критикът Стефан Коларов. В богатото творчество за деца на Младен Исаев особено силно се проявяват добротата и нежността на таланта му, в който винаги съзираме нещо от непреходността на мечтите и младостта и от красотата на българската природа.

Литературно-критическите очерци на Ст. Коларов за Ангел Каралийчев и Младен Исаев са сравнително малки по обем, но с обилето от факти, стройната си композиция и в повечето случаи верни интерпретации на материала носят несъмнено приносен характер. Те са необходимо четиво както за специалисти, така и за по-широк кръг почитатели на тези оригинални български творци.

Ваня Бояджиева

„ЖИВОТ СЕ ДАВА ЗА ЖИВОТ“ ОТ ИВАН САРАНДЕВ
Пловдив, изд. „Христо Г. Данов“, 1976

Има поети, които времето в шеметния си бяг несправедливо осъжда на забвение. А достатъчно е да се раздуха пепелта от жаравата и техните стихове заблестяват с висока идейна чистота и първична сила. Такова е творчеството на сравнително малко известния пролетарски поет и революционер Васил Карагьозов — бунтаря, мъченика, нежня лирик.

Мястото му в пантеона на нашата национална поезия определя убедително и страстно Тодор Павлов в предговора на Карагьозовите избрани произведения:

„Антивоенното творчество на Васил Карагьозов запълва една празнина в представите ни за нашата пролетарска поезия между

Димитър Полянов и Христо Смирненски. Задача на нашата литературна критика е правилно да оцени този най-богат и идейно угъбен период от творчеството на поета.“¹

С изследователска страст Иван Сарандев разгръща в книгата си „Живот се дава за живот“ страници от все още неоцененото по достойнство творчество на пролетарския поет и революционер. Чувства се ясно — Сарандев не може да пише спокойно за един необикновен живот, родил старинно обогрени стихове, трогващите писма до съпругата, записките от фронтовия дневник.

Авторът черпи от неизвестни досега извори — непубликувания и неизследван архив на поета, съхраняван засега от сина му инж. Георги Карагьозов.

С присъщата си прецизност Сарандев прави нов прочит на стихосбирките „Пролетарски песни“ (1908) и „Отронени листа“ (1912). Със зрял идеен поглед и изострена поетическа интуиция Карагьозов съзира надигането на пролетариата в стихотворението „Синът на Ваала“. Сарандев умело обобщава лирическият герой от класата на онеправданите в стихотворенията „Глад“, „Народният учител“, „Подземен бунт“...

Авторът прави внимателен паралел в поетичното развитие на Димитър Полянов и Васил Карагьозов и доказва оригиналността и отликата в техните образни стилови похвати.

В стихотворението си „Кокичета“ Полянов пише:

Аз знам, ще дойдат майстори, артисти,
поети вдъхновени и творци —
но вашта горда слава е, че вий сте
на новий свят най-първите певци!

Карагьозов напълно споделя участта на „най-първите певци“. С присъщите морални добродетели на един истински пролетарски поет той пише на Иванка Манчева:

„Научавам се, от друга страна, че в Бургас
„Пролетарските песни“ били обърнати наопаки от декламираме, също в Сливен и други градове. Аз си обяснявам това не с художествеността на тия песни, защото те са до голяма степен наивни, но с липсата на литературата от подобен род.“

В новата си книга Сарандев последователно и настъпателно разкрива съзряването на поета-революционер, изразено в неговия манифест — в уводното стихотворение на сбирката „Отронени листа“:

„Перото трябва да е потопено
в отровна злъч и нервен сок:
сърцето за живота е родено —
и там е изворът дълбок
на творчески нектар.

Гореща кръв се лей за правда само,
живот се дава за живот,

¹ Кървави минзухари. Избрани произведения на В. Карагьозов. Пловдив, изд. „Хр. Г. Данов“, 1970, с. 9.